

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

15^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1907

De Munt in de Volkstaal,

DOOR

J. E. TER GOUW.

VII.

(Stijgdaalder, Bossedaalder, Wisseldaalder, Roldaalder, Zeeuwsche daalder, Bankdaalder, Prinsendaalder, Aaksche gulden, Stokmannetje, Man, Drieman, Plaat, Bef, Brik).

Er zijn van die volksbenamingen, waarvan men geene juiste verklaring weet te vinden en waarnaar men slechts gissen kan.

Tot deze behoort o. a. het woord *stijgdaalder*.

In het kluchtspel *De Mof*, a°. 1660 zegt de mof in zijn Platduitsch dialect:

„Sudoor ick woll derwol eyn *stijghdoolder* om geven hebben, hat ick er oet gewest.”

dat beteekent:

„Ziedaar, ik wilde er wel een stijgdaalder voor gegeven hebben, ware ik er uit geweest”, namelijk uit de melkschuit.

Bij KILIAAN leest men: „*Stijgh*, een Geldersch, Friesch en Westfaalsch woord voor *twintig*” en nog beteekent in de Saksische streken van ons Vaderland *stige* twintig 1).

1) Dr. J. H. GALLÉE in *Onze Volkstaal*, I. bl. 155.

HARREBOMÉE geeft bovendien het volgende spreekwoord: „Eene stijg is twintig en toch telt de boer altijd negentien voor twintig”.

Een *stijgdaalder* kan alzoo een daalder zijn, die twintig stuivers, kreuzers, groschen enz. doet. Werkelijk zijn er dergelijke geweest: „een gemeene Silesische daalder is 25 keizer of 20 goede groschen”, leest men in eene *Verklaring van allerhande Specien* 1).

In 1667 werd te Leiden gespeeld J. Z. BARON'S *Klucht van Kees Louwen*; daarin komt de held van 't stuk in een scheerwinkeltje terecht, waar hij deerlijk wordt bestolen en afgeranseld.

Als hij op straat staat, jammert hij:

„Och! het gaet me aen mijn hart,
Als ick aen de *moye Bosse-daelders* denck, och!
mijn hoofd en mijn Lenden smart.”

Hier hebben wij eene andere ons onbekende soort van daalders: *Bosse-daalders*; de qualificatie *mooie* doet ons een gissing wagen, dat het zijn *busdaalders*, daalders uit de spaarbus en men zou ze dus even goed *potstukken* kunnen noemen; 't is maar eene gissing.

Nog twee spotnamen dienen hier vermeld te worden: *wisseldaalder* en *roldaalder*. De eerste is een stuk geld, dat, hoe dikwijls ook uitgegeven, altijd weér in de beurs terugkomt; de andere is een stuk, dat men niet in den zak kan houden, dat er uit rolt, d. w. z. dat ons in den zak brandt, omdat men het gaarne wil uitgeven, om aan zijn

1) Leeuwarden 1735.

kooplust te voldoen. Ze komen beide voor in de spreekwoorden: „Hij draagt een wisseldaalder bij zich” (Hij heeft altijd geld in den zak) en „Hij heeft zeer zeker een roldaalder in den zak” (Hij is tuk op geld verteren). 1)

In het blijspel *Het Huwelijk sluyten* door P. BERNAGIE, 1685, maken wij kennis met een deftigen Amsterdammer, WARNAAR geheeten, die een vreemde deling, welke zoogenaamd van de Kust van Guinea komt, op volgende wijze inlicht omtrent de financiële omstandigheden zijner handelsvrienden:

„Bij de Herren von der nation is het ook zo; als je hoord zeggen, der Her had hondert tauzend daalders, enjij woud dat verstaan

Van die oude bruyjers, die bankdaalders, je zoud je bedroogen vinden. .

FLINK: Wat voor *daalders* meenenze dan?

WARNAAR: Als het half zo veel van die *afgezette Zeeuwze daaldertjes* waaren, zo zou het al heel wel kunnen gaan”.

Wat men verstaan moet door *afgezette Zeeuwische daalders*, heeft Mej. DE MAN reeds in dit Tijdschrift verklaard. 2)

Bij eene publicatie der Staten van Holland en West-Friesland, gedateerd 3 April 1677, werden de Zeeuwische daalders in Holland verboden, omdat ze niet de volle waarde van 30 stuivers hadden. Ofschoon men veilig mag aannemen, dat de daalders, evenals de achtentwintigen en andere verboden stukken toch in Holland bleven circuleeren, is het

1) HARREBOMÉE I in voce *daalder*.

2) Jaargang 1898, bl. 169 en verv.

toch merkwaardig uit het blijspel te vernemen, dat in 1685 de herinnering aan dat verbod nog bij het volk leefde; ja, wat meer zegt, en wat wij niet uit de verhandeling van Mej. DE MAN kunnen opmaken, het woord *afgezette* bewijst ons, dat de daalders later wel *toegelaten* zijn geworden, maar tot *verminderden prijs*.

In hetzelfde citaat wordt gesproken van „die oude bruyjers, die bankdaalders;” terwijl in *De Amsterdamsche Dragonnade* door Y. VINCENT, a° 1714, een zekere KAREL den rijkdom van zijn vader aldus opsomt:

„En een ijs're kist vol gemunt goud,
 En een and're kist, propvol *kraagmannetjes*, 1)
 En dan noch een kist vol *oude Bankrijksdaalders*
 . *van honderd jaar.*”

„Oude bruyjers” beteekent eigenlijk „oude knapen of kerels”, doelende op den ouderdom en de stevigte der genoemde geldstukken 2); maar *Bankdaalders* eischt eene afzonderlijke verklaring.

W. C. MEES in zijn *Bankwezen in Nederland* zegt daaromtrent: „Door de oprigting der wisselbank werd het goede geld van de slechte loopende specie afgezonderd en ontstonden er twee soorten van geld, courantgeld ook kasgeld genaamd en bankgeld, waarvan het laatste, bijna geheel uit goede muntsoorten bestaande eene grootere vastheid van waarde bezat.” De speciën, welke tot het bankgeld behooren, heeten bankspeciën

1) Wat *Kraagmannetjes* zijn kan men lezen in jaargang 1906, blz. 214 en in *Noord en Zuid* 1905, bl. 386.

2) Zie *Bruier* in het *Woordenboek der Ned. Taal*.

Vandaar ook dat gesproken wordt van *bankdaalders* en *bankrijksdaalders*, twee zeer voorname munten onder het *bankgeld*. 1) Met dit „twee zeer voorname munten” vergist het Woordenboek zich: *Bankdaalders* zijn dezelfde als *Bankrijksdaalders*.

Den 31sten Januari 1609 werd de Wisselbank te Amsterdam opgericht, als algemeen kassier voor alle inwoners, „soo wel Inborelingen als Vreemdelingen, die geldt gebruyken tot betalinge, soo van Wissel-brieven, als van alle andere Koopmanschappen in 't Gros” 2), of (zooals COMMELIN het zegt): „soo om het steygeren en baatsoeken in de Munt te weeren, als om de betalinge der Wisselbrieven in ordere te houden” 3). De Wisselbank was gevestigd in de gewelven der beneden-verdieping van het Stadhuis en thans nog kan men aan het Koninklijk Paleis de dikte der ijzeren traliën bewonderen, die de schatten der bank beveiligden tegen inbrekers: „onmogelijk is 't door deze overmatige geweldige traliën te breken”, zei MELCHIOR FOKKENS a° 1662, op pagina 113 zijner *Beschrijvinge van Amstelredam*.

Ieder, die goud- of zilvergeld in huis had, kon dat in de Wisselbank in bewaring geven, maar niet minder dan voor 600 gulden te gelijk (in 1643 verminderd tot 300 gulden); het geld, dat hij daar had staan, werd *Bankgeld* genoemd, nam hij het terug, om het uit te geven, dan was het *Kasgeld*. De gouden speciën, die men in de Wisselbank deponeerde,

-
- 1) Zie het *Woordenboek der Ned. Taal op Bankgeld*.
 2) I. LE LONG, *de Koophandel van Amsterdam*, I, 1763 bl. 184.
 3) COMMELIN, *Beschrijvinge van Amsterdam*, II, 1726 bl. 639.

waren: dukaten, Fransche en Spaansche pistoletten en Portugeesche cruzado's en de zilveren: Spaansche stukken van achten, dukatons en rijksdaalders, alsmede gouden en zilveren klompen en baren. Voor het bewaren dezer speciën betaalde men voor den tijd van zes maanden van het goud $\frac{1}{2}$ ‰, en van het zilver $\frac{1}{4}$ ‰, van de dukatons afzonderlijk $\frac{1}{8}$ ‰. De inbrenger ontving dan een receptis, met datum, naam en waarde ingevuld, geldig voor 6 maanden en in dien tijd verhandelbaar als bankpapier. Daar men in de Bank dus niets anders aannam dan volwichtige stukken van goed gehalte tegen hunne volle waarde, moet men onder *Bankrijksdaalders* en *Bankdaalders* verstaan goede rijksdaalders a 50 stuivers. Daalders a 30 stuivers kunnen hierbij niet gerekend worden; als bewijs hiervoor geldt o. a., dat men bij HALMA 1) vermeld vindt onder de opgenoemde Nederlandsche munten: „de Nederlandsche Rijksdaalder, anders Bankdaalder, van 10 penningen 15 grein,” terwijl de dubbele en enkele daalders, evenals meer andere „wel mogen gezegt worden niet met gemeene toestemminge der Bondtgenooten (d. i. der Unie) gemunt te zijn.” 2)

En wat nu de „rijksdaalders van honderd jaar” betreft, als KAREL niet wat overdreven heeft, dan bedoelde hij daarmee de *rijksdaalders met den halven man*, waarvan de eerste in 1606 verscheen of de nog oudere *gehelmde rijksdaalders*, alle van ouden stempel en goed gehalte.

1) *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, 1725 in voce *mint*.

2) HALMA II, bl. 93.

Voordat wij van de groote zilveren stukken afstappen, moeten wij nog eerst den *Prinsendaalder* vermelden.

In 1583 waren de Staten van Holland, Zeeland en Friesland van plan WILLEM I, prins van Oranje, tot graaf van Holland te verheffen, waarover men een jaar te voren reeds ernstig gedacht had. Laat ons de woorden van P. C. HOORT gebruiken: „Niettemin, die van Hollandt, bet geport door de oeveldaadt aangerecht bij ANJOU t' Antwerpen 1) en elders hadden beslooten op den zessentwintighsten van Lentemaant dezès jaars drieëntaghtigh, de zaak niet langer te verwijlen, en voorts de brieven doen instellen, waarbij zij hem 't Graaflijk recht, met de waapenen en tijtels daartoe behoorende, onder besprek als booven, aallijk opdroeghen. D'onderschrijvers van weeghe der Ridderschap en Eedelen, waaren OTHO VAN EGMONDT [*en nog twee anderen*]. De steeden Dordrecht [*en nog 22 anderen*] hadden de zelfste brieven bezeeghelt en onderteekent door haare geheimschrijvers" 2). De punten, die de Prins als Graaf bezweren zou, d. i. de grondwet, waren reeds door diens secretaris en door den Advocaat van Holland onderteekend den 30 December en men beraadslaagde over de inhuldiging, toen 't moordend lood van GERARDTS een einde aan 's Prinsen leven en aan alle onderhandelingen maakte. Intusschen hadden de Staten te Dordrecht in 1583 een rijksdaalder laten slaan met het borstbeeld van den Prins en het Hollandsche

1) De „Fransche Furie“.

2) P. C. HOORT's *Nederlandsche Historien* bl. 886 en verv.

devies VIGILATE x DEO x CONFIDENTES, terwijl op de keerzijde het wapen van Holland prijkte met helm, helmdekken en cimier, omringd van dit omschrift MO x NO x ARG x COMIT x HOL x ZEEL x Let wel: de *graafschappen* Holland en Zeeland, gelijk men zich in 1576 op den leeuwendaalder uitdrukte: „de *Staten* van Holland”.

Immers indien werkelijk Prins WILLEM beschouwd zou worden zooals in de voornoemde punten uitgedrukt was, als „Graave en Heere der zelve gewesten, met zulck gezagh, waapenen en tytels als bij de voorgaande Graaven zijn gebruikt,” dus als de opvolger van FILIPS II, onder den naam van WILLEM VII, dan zou het omschrift rondom zijn borstbeeld hebben moeten luiden:

GVILIELMVS. PR. AVR. COMES HOLL.
ZEEL. Z. FRISLÆ. en de spreuk VIGILATĒ enz.
had om het *wapen* moeten staan.

Maar zoover ging men niet; de soevereiniteit zou niet bij den *Graaf* berusten, maar bij de *graaflijkheid*, d. i. bij de Heeren Staten; de Prins zou in waarheid Stadhouder zijn met den titel van Graaf, — kwam hij zijne eeden en beloften niet na, dan zouden de ingezetenen zich van alle eeden en beloften aan zijne Doorluchtigheid gedaan, ontslagen rekenen en het bestuur aan een ander opdragen. Kwam de graaf te overlijden, dan zouden de Staten een zijner wettige zonen, den bekwaamsten naar hun oordeel, tot graaf aannemen. Uit deze en meer andere voorwaarden in de akte van overdracht blijkt genoegzaam, hoe men de grafelijke waardigheid in dit geval moet begrijpen.

Keeren wij nu tot den straks genoemden rijksdaalder terug.

Deze munt werd door het volk genoemd *prinsendaalder* wegens het borstbeeld van den Prins van Oranje, ter onderscheiding van den *Filipsdaalder*, dien men *Koningsdaalder* noemde, en die toen ter tijd 5 stuivers meer waarde had. De muntslag der Prinsendaalders werd in later jaren en ook door andere provinciën met name Zeeland, West-Friesland, Gelderland en Utrecht voortgezet en deze dragen nu den wetenschappelijken naam van *gehelmdede rijksdaalders*.

In het meergenoemde rekenboek van BERNAERT STOCKMANS Jz. (1^e druk 1589) worden sommen ter herleiding opgegeven van „Hollandsche oft Princen Daelders van 35 stuyv. het stuck” en „halven Princen daeld. van 17^{1/2} stu. het stuc.”

In den aanvang der 17^e eeuw verdwijnt de naam en maakt plaats voor dien van rijksdaalder.

Zonderlinger klinkt het, wanneer men reeds in 1578 gewag hoort maken van *prinsendaalders* en toch is dit zoo.

Er bestaat een dagboek van AELTGEN CLAES, gehuwd met HENDRIK WOUTERSZ THOLINX te Amsterdam, waarin men het volgende leest: „A^o 1578 den 6 maert Is mijn moeder gelegen van een dochter en hiet JANNEKEN CLAES, die gevaders waren PIETER PAEU ende gaf tot pillegelt een rosen nobel met een *prinsen dalder*, dander GRIETIEN KNOCKERS gaf een ongerse ducaet met 1 *prinsen dalder*”.

Dit klinkt vreemd, als men niet weet, dat de

schrijfster AALTJE CLAES in 1578 drie jaar oud was, dus dat zij de geboorte van haar zusje minstens 12 a 15 jaar later te boek gesteld moet hebben, alzoo in den jare 1590 of iets later, toen de prinsendaalders al bekend waren.

Hoe weet men nu den ouderdom van Mevrouw THOLINX geb. CLAES zoo juist? Wel in 't zelfde dagboek heeft zij hare *eigen* geboorte geboekt: „A^o 1575 den 11 Feberwary is mijn moeder gelegen van mijn AELTGEN CLAES op een vrijdach s avonds te 6 ueren, die gevaders waren DERRICK die schilder gaf tot pilgelt een gouden croon met een penninck van 16 stuivers die tweede ANNE WILLEKENS ende gaf tot pillegelt een gouden ryael met een gelderse snaphaen.” Hieruit blijkt dus, dat de schrijfster dit alles eerst later te boek heeft gesteld en dat men de prinsendaalders dus niet vóór 1583 heeft te zoeken.

De gehelmde rijksdaalder werd nog tot 1600 en de halve tot 1601 doorgemunt, maar met de nieuwe muntwet van 1606 veranderde men het type eenigszins: het borstbeeld met het zwaard tegen den schouder bleef, maar in de andere hand gaf men het 't wapen der respectieve provincie en de keerzijde vertoonde den statenleeuw in het schild met het randschrift CONCORDIA · RES · PARVÆ · CRESCUNT.

Deze munt werd door het volk genoemd „rijksdaalder met den halven man” en bleef in dien vorm voortleven tot 1699. Maar reeds was in 1659 een andere rijksdaalder, „die met den staanden man” onder den naam van „zilveren dukaat” ingevoerd,

die van een weinig lager gehalte was: het zilver was $3\frac{1}{2}$ grein slechter, nl. van 881 duizendsten, terwijl de oude bankdaalders bijna 896 duizendsten haalden.

Van dezen maakt CONSTANTIJN HUYGENS gewag in zijn „*Journael van de Gedenckwaerdige kijckreis 1660*”.

„Allengskens swoll de somm

En 't wierd de volle vracht in *dobbele Ducaten*
Van Hollands silver met het *Leeuwjtje van de*
Staten.”

Het woord „dobbele” is hier niet recht duidelijk: dubbele rijksdaalders zijn nooit gangbaar geweest; mogelijk moet men hier een dier gezochte woordspelingen zien, waarin HUYGENS zoo'n held is. Dubbele *gouden* dukaten, wel bekend, waren vrij groote stukken; en nu één jaar na de invoering der *zilveren* dukaten de dichter deze vermelden wil, noemt hij die, in vergelijking met de gouden, ook dubbele dukaten; niet onmogelijk, maar zeer gezocht.

Slaan wij nu op: *de Klucht van de Kale Edelman* door JOANNIS VAN DALEN 1657, dan lezen wij, hoe de schuldeischers den edelman bestormen om hun geld te krijgen. Een dezer, de „Glasmaecker” zegt:

„Wij moeten hebbe twaalf duysent *ongerse guldens*, elck een gulde een *Duckaet*,”

waarop SNAPHAEN, de lakei, antwoordt:

„Ja zoo veul *aeckse guldens* (*dat zin schellinge*)
 hadje die maer maet.”

Deze regels zijn vrijwel duister, voor wie 't volgende niet weet. *Ongerse guldens* zijn *Hongaarsche dukaten* en *aeckse guldens* zijn guldens van de stad Aken.

Een Akensche gulden was $\frac{1}{9}$ van een Reichsthaler en deed 6 Petermännchen, en een dezer laatste deed 16 goede penningen. Ook werden 9 Petermännchen gerekend voor 10 stuivers, waaruit blijkt, dat een dezer met Sint-PETRUS gestempelde munten ongeveer de waarde van een stuiver had en een Akensche gulden dus 6 stuivers of een Hollandschen schelling vertegenwoordigde 1). De redeneering van SNAPHAEN is dus volkomen in orde.

Van den Akenschen naar den Hollandschen gulden is wel een heele sprong, maar de laatste is dan ook vrij wat meer bekend en draagt den familiaren naam van *pop* nog heden ten dage. Voor dien volksnaam bestaat nu geen reden meer, maar hij is zeer duidelijk te verstaan, als men bedenkt, dat de oude guldens de vrijheidsmaagd vertoonden met den hoed op eene speer in de rechterhand. Deze zoogenaamde Hollandsche maagd is eigenlijk officieel eene PALLAS en vertoonde zich het eerst in 1680 op een hoogstzeldzamen proefgulden, houdende het wapen van Holland met de linkerhand. Dit ontwerp werd door de Staten afgekeurd en daarvoor in de plaats gesteld dezelfde PALLAS met hoed en speer, maar met den linkerarm leunende op een boek, dat op een lage kolom rustte. Kolom en boek werden door het volk al spoedig *altaar*

1) Zie *Verklaring van allerhande specien*, alsmede *Neueste Münzkunde* II, 1853 bl. 53.

en *bijbel* genoemd. In 1681 verschenen de eerste guldens van dit type en zij werden in grooten getale op alle provinciale en verscheiden stedelijke munten tot in het jaar 1800 aangemunt.

In een onnoemelijk aantal circuleerden de oude guldens tot 1847, toen zij werden ingetrokken bij de wet van 18 December 1845, (*Stbl* n°. 90). In 1837 begrootte de Staatscommissie het aantal guldens op 6 millioen 1), blijkbaar veel te laag, want in de eerste maanden van 1847 werd voor eene waarde van *f* 16 millioen aan guldens en halve guldens versmolten. 2) (De halve guldens waren zeldzaam, de guldens hadden het leeuwenaandeel in genoemd bedrag).

Daar de Nederlandsche maagd dus gedurende ruim 160 jaren dagelijks onder de oogen van 't volk kwam, is het geen wonder, dat de naam *pop* zulk een ingeworteld burgerrecht heeft verkregen. Maar opmerkelijk is het, dat velen de „maagd” voor een „man” aanzagen, en haar, of liever den gulden, „Stokmannetje” noemden.

In 1845 verscheen te Groningen een humoristische roman, getiteld: *Een Drentsch Gemeente-Assessor met zijne twee Neven op reis naar Amsterdam in 't voorjaar van 1843*, waarin een der familieleden zegt (op bl. 9): Had ik *Stokmannetjes*, zooals BEREND-oom, ik trok mede (naar Amsterdam).” 3)

1) *Redevoering* van W. A. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE in 1839

2) L. W. A. BESIER *Catalogus van 't Munt-Kabinet van 's Rijks Munt* III bl. 33.

3) Zie dit woord ook genoemd en verklaard in *Noord en Zuid* 1879, bl. 149.

Man alleen komt ook voor.

In de *Gewaande Wewenaar*, een satyriek kluchtspel, dat tusschen 1694 en 1710 in druk verscheen, wordt gezegd omtrent het onderhoud van een kind, dat verwacht werd:

„waar voor

Hij precies een Zom van drie guldens in u oor
 Weekelijks gehouden zal zijn te laten klinken;
 Edoch in cas dat 'er twee Cabouters voor 't licht
 Mogte komen, zal hij *Zes Man* in u gezicht
 En presentie week'lijks contant moeten opbrengen.”

Een driegulden heette volgens sommigen en met het volste recht een *drieman*.

In den *Oprechten nieuwen Utrechtsen Almanak op 't Jaar onses Heeren Jesu Christi 1778*, ingenaaid in perkament, evenals de hedendaagsche Enkhuizeners, op de voorzijde bedrukt in rood met den Staten-Leeuw tusschen de wapens der 7 Provinciën, en op de achterzijde met een Agnus Dei, waarboven: „FREDERIK VERVOORN, Dienaar van de Proostdij St. JAN, tot Mijdrecht voorwaar, Wenscht UE een zalig Nieuwe Jaar,” — in dat oude almanakje lees ik onder het mengewerk, volgende op: „een Christens hoogste volkomenheyd In dit leeven” en „Eens Christens Hert na Boven,” een vermakelijk stukje, getiteld „Van de vrolijke KLARIJN of Zingende Soldaat, Tafel-spel.”

Het behelst eene alleenspraak van een soldaat, die, uit Indië teruggekeerd, in Kulstaart (Kudelstaart) tehuis komt, en al zingende en drinkende van de eene kroeg naar de andere zwaait, tot

dat hij eindelijk in een moddersloot terecht komt. Zich daaruit gewerkt hebbende, trekt hij naar den Haag en wordt in een kwartier, waar eenige Soljers (soldaten) logeeren, door een Duitschen werffofficier voor het leger in Zeeuwsch Vlaanderen geronseld. Hij wordt van een nieuwe uniform voorzien en biedt zijn nat en vuil pakje aan den meestbiedende te koop

„Maar kom an, hoe veel geeft nu iemand voor mijn nat kleedje, dat ik uit Oost-Inje mee gebragt heb in 't Vaderland?”

„Ik eisch 'er maar ien Provinciaalen Ducaaten voor” „Ik zel je 'er net ien goeye *Drieman* voor geeven, zei 'er een kwant.”

„Dat kan ik onmogelijk schikken (zei ik) je verzinje; je meent een *derde van Pallas uit de kaart.*”

„En dat is *geen Man*, maar *wel een Wijf* Het is het dan ook waard!”

De schrijver van dit tafelspel wist dus heel goed, dat de z. g. Nederlandsche maagd eene Pallas is en het alzoo heel verkeerd is, die een *man* te noemen.

In het meergenoemde tooneelspel *De Gewaande Wewenaar* komen nog twee onverklaarbare muntnamen voor n.l. *plaatje* en *bef*, en wel in de volgende regels:

KEES komt in een winkel en vraagt naar den prijs van koperen kranen; ARIE KRAAN, de koopman antwoordt:

„Hoort

Indien je niet dingen of talmen wild, voor d'een Twee *Plaatjens* en d'ander drie *malle Beffen*.

KEES: Neen

Je over eyscht te veel, zie daar het effen Geld."

Het *Woordenboek* laat *bef* onverklaarbaar, dat wel het voorzichtigste is.

Een *bef* is oorspronkelijk een geplooidde halskraag, een z.g. Spaansche kraag 1); men moet dus naar eene munt zoeken, waarop een borstbeeld met een dergelijken kraag om is afgebeeld en die vinden wij allereerst in de vroeger verklaarde kraagmannen. Deze, de dukatons, kunnen het echter niet zijn, daar een kraan z66 duur niet is.

Een kleinere muntsoort vertoont ook een beeld met een kraag om, n.l. de ouderwetsche *Leycester-stouter*; maar 't is de vraag, of die \pm 1700 nog gangbaar was. Intusschen, uit den verderen loop van den handel in den winkel blijkt, dat een middelslag kraan kost 4 stooters, de winkelier geeft ze voor 9 stuivers; een ander moet voor drie kranen 36 stuivers betalen. Eene kraan kost alzoo 9, 10 of 12 stuivers; een *bef* kan bijgevolg de waarde hebben van 3 a 4 stuivers, en een *plaatje* $4\frac{1}{2}$ a 6 stuivers, maar — 't is onmogelijk, hieruit op te maken, welke geldstukken plaatjes en beffen nu eigenlijk waren; wij vermelden ze maar pro memorie.

„*Platen*” komt meermalen voor als groote geldstukken, onverschillig welke, evenals het oudere woord *kluiten* en de tegenwoordige *moppen*, *schijven* enz.

De *platen* behooren thuis in den aanvang der 18^e eeuw, waarvan eenige voorbeelden volgen:

1) KILIAAN: *befte j. kraghe*

„Die vrouw is arm en zij heeft teer-geld van nooden.

Zonder *platen* is het vertrek haar verboden.”

(H. VAN HALMAEL, *De geveinsde Kwaker*,
2^e deel, 1709).

„De nikker, met *platen* is niet te spotten”

(id. 3^e deel, 1711).

„In plaats van geld op de reis te verteeren,

Zoo wind me nog *platen* met perigrineeren.”

(id. id. 1711).

„Ze leeft heel zuinig, en ik hoor zij heeft veel *platen* Geërft, verstaaje, die haar Oom het nagelaaten.”—

„Zij is misschien heel rijk. Ze ken licht *platen* geeven.” —

(P. LANGENDIJK, *Het Wederzijds Huwelijks Bedrog*, 1714).

Daar wij nu toch over *platen* spreken, moeten wij nog een woord vermelden, dat geldstukken in 't algemeen beteekende en daartoe eene eeuw terug gaan.

Behalve *kluiten* zei men oudtijds ook vaak *brikken* in gelijken zin.

In HOOFT'S *Warenar* A° 1617 bijv.:

„RIJKERT: De jaeren, die ik out bin, weetje ook
wel te wikken.

WARENAR: Die hebben vrij wat tellens an, ze
slachten je *brikken*.”

In 't zelfde stuk nog:

„Nou beloof je ze me te nemen zonder beurs,
zonder *brikken*.”

Verder in het *Moortje* van BREDEROO (1617):

„En deze die het munt en hiele hopen *brikken*,

Alsmede in *Klaas Kloet* van BIESTKENS (1619):
 „Al siet se wat scheel, daar is hoop-werck van
bricken.”

En om niet meer te noemen, in W. D. HOORT'S
Heden-daeghsche Verloren Soon 1630:

„I. Werter yets nieuws ghespeelt van d'een of
 d'aer Poët

De Retrozijnen al doen mijn daed'lijk weet,
 Dat ick strack kijken moet haer fraey en
 geestighe sticke.

S. Dat doet dat sij soo gaern zijn bij jou silverde
bricken.” —

Wat nu den oorsprong dezer benaming betreft,
 behoeft men in 't geheel niet aan *steen*en te denken,
 maar aan *schijven*. KILIAAN geeft op: *Bricke*,
brycke met de beteekenis van: baksteen, tichel-
 steen, in 't Fransch: *brique*, 1) en een ander *bricke*,
 zooveel als *schijve*, *talioore* (bord) en dit laatste
 is het 2).

1) Zie ook VERDAM, *Middelned. Woordenb.* op *Bricke*.

2) Vergelijk *Woordenboek der Nederl. Taal* op *Brik* (1)